

**КРИМИНАЛИСТИЧКО-
ПОЛИЦИЈСКА АКАДЕМИЈА**

**ACADEMY OF CRIMINALISTIC
AND POLICE STUDIES**

РАЈСОВА СОБА
колекција предмета из личне заоставштине
-каталог изложбе-

THE ARCHIBALD REISS MEMORIAL ROOM
Collection of Personal Items
-the Exhibition Catalogue-

Београд, 2016

Belgrade, 2016

РАЈСОВА СОБА – КОЛЕКЦИЈА ПРЕДМЕТА ИЗ ЛИЧНЕ ЗАОСТАВШТИНЕ

THE ARCHIBALD REISS MEMORIAL ROOM – COLLECTION OF PERSONAL ITEMS

Издавач

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКА
АКАДЕМИЈА
Београд, Цара Душана 196 (Земун)

Publisher

ACADEMY OF CRIMINALISTIC
AND POLICE STUDIES
Belgrade, 196, Cara Dusana Str. (Zemun)

Главни и одговорни уредник
проф. др ДРАГАНА КОЛАРИЋ
в. д. декана Академије

Editor-in-Chief

DRAGANA KOLARIĆ, PhD
Acting Dean of the Academy

Аутори

проф. др ДАРКО СИМОВИЋ
мр РЕНАТА САМАРЏИЋ
доц. др ИВАНА КРСТИЋ-МИСТРИЏЕЛОВИЋ

Authors

DARKO SIMOVIĆ, PhD
RENATA SAMARDŽIĆ, MA
IVANA KRSTIĆ-MISTIDŽELOVIĆ, PhD

Превод на енглески
ЈЕЛЕНА ПАНЏА

Translation into English
JELENA PANDŽA

Лектор
ЈАСМИНА МИЛЕТИЋ

Proofreader for Serbian
JASMINA MILETIĆ

Технички уредник
мр НЕБОЈША КУЈУНЏИЋ

Technical Editor
NEBOJŠA KUJUNDŽIĆ, MA

Тираж
500 примерака

Circulation
500 copies

Штампа
Пекограф, Београд – Земун

Print
Pekograf, Belgrade – Zemun

УВОДНА РЕЧ

С ваки лични предмет, нарочито ако је његов власник оставио неизбрисиве трагове у историји људског стваралаштва, као што је то др Родолф Арчибалд Рајс учинио у областима којима се бавио, пренеси симболичне поруке нараштајима који долазе и има улогу да очува духовно наслеђе.

После нешто више од девет деценија, Рајс се посредством његових личних предмета вратио тамо где му је и место. У поставци Рајсове собе присутан је дух његових идеја, које су деценијама надањивале читаве генерације студената. Ова изложба представља не само симболично, већ нераскидиво и коначно спајање давних почетака полицијског школства у Србији са данашњицом. Ови предмети будиће непрестано у сваком од нас свест о вредности традиције високошколског полицијског образовања коју је установио овај знаменити криминалиста и освечени пријатељ Срба.

У Рајсовој соби су изложени неки од предмета који су чинили неизоставни део његове свакодневице – лула и сребрна муштика, ручни сат и мастионица, као и два штапа од којих је један са његовим иницијалима. Ту је и порцеланска ваза са Рајсовим ликом и сребрна чаша са посветом студената из 1899. године, а могу се видети и Рајсов портрет на Калемег-

FOREWORD

Every personal item, especially if its owner has left a permanent mark in the history of human creativity, as did Mr Rodolphe Archibald Reiss, PhD, conveys symbolic messages for generations to come and has a role to preserve the spiritual heritage.

Through his personal items, Reiss came back to where he belonged, after a little more than nine decades. In *the Archibald Reiss Memorial Room*, the spirit of his ideas, which for decades have inspired entire generations of students, is present. This exhibition represents not only a symbolic, but unbreakable and final merging of distant origins of police education in Serbia with the present day. In every one of us, these items will be constantly awakening the awareness of the value of the tradition

of higher police education, established by this famous criminalist and a proven friend of Serbian people.

In *the Archibald Reiss Memorial Room*, some of the items he used in his everyday life are exhibited – a pipe and a silver cigarette holder, a wristwatch and an inkwell, as well as his two walking sticks, one of them with his initials engraved on it. There are also a porcelain vase with Reiss's portrait and an 1899 silver cup with inscription from his students, Reiss's portrait at Kalemegdan painted by Swiss artist Marcel Amiguet, a painting of his birthplace home in Hausach in Baden painted

Изложба Рајсове заоставштине у Народном позоришту у Београду

The exhibition of Reiss's personal collection at the National Theatre in Belgrade

дану, који је насликао швајцарски сликар Марсел Амиге, слика његове родне куће у Хаузаху, рад сликара Густава Хаземана, као и његове приватне фотографије. На ратне дане подсећају стона лампа израђена од чауре из Првог светског рата, као и Бецићев цртеж српског ратника, који је Рајс добио на поклон. Колекцију употпуњује издање *Споменице др Рајсу* Саве М. Ђорђевића из 1930, књиге у којој је описан његов живот после доласка у Србију.

Посебну вредност у поставци има оригиналан рукопис славног политичког тестаментa *Чујте Срби*, као и писаћа машина на којој су откуцани његови редови. Тај рукопис представља сведочанство о силној љубави коју је Рајс гајио према Србији, која је непрестано нарастала од његовог доласка у Србију 1914. године. Занимљиво је да је Рајс у априлу те године учествовао на првом Конгресу Међународне судске полиције у хотелу Метропол у Монаку, а већ у септембру исте године, као афирмисани криминалисти светског гласа, дошао у Србију. Разлог је био професионалан - истраживање ратних злочина, али је тај несвакидашњи и некористољубиви интелектуалац изабрао да остане међу својим ратним саборцима, Србима. Учинио је то не као научник и стручњак, већ као човек који је остао опчињен српским народом.

Хвала Николи и Мирјани Гачић из Горњег Милановца који су, као наследници Рајсове личне колекције, уступили предмете из његове заоставштине Академији, препознавши у њој институцију која продужава традицију Рајсових идеја и делећи са нама осећање да су ти предмети, после дугог низа година, коначно стигли на право одредиште.

by Gustav Hasemann, as well as his private photographs. A table lamp made of an artillery shell from the World War I with engraved signatures of Serbian warriors, as well as Becić's drawing of a Serbian soldier that Reiss received as a gift, all reminiscent of war days. The collection is enriched with an 1930 edition of the *Commemorative Book to Reiss* by Sava M. Đorđević, in which his life in Serbia was described.

Special place in this collection belongs to the original manuscript of the famous political testament *Listen, Serbs*, and the typewriter on which it was typed. This manuscript is a testimony of the great love that Reiss felt towards Serbia, which continuously grew since his arrival in Serbia in 1914. A very interesting fact is that in April 1914 Reiss participated at the first International Criminal Police Congress, held in Metropol Hotel in Monaco, and later that year, in September, he came to Serbia as an already affirmed, world renowned criminal investigation expert. The reason of his coming to Serbia was of professional nature - investigation of war crimes; however this extraordinary and unselfish scholar chose to stay among his war comrades, Serbs. He made this decision not as a scientist and an expert, but as a man who remained fascinated by the Serbian people.

Thanks to Nikola and Mirjana Gačić from Gornji Milanovac who, as inheritors of Reiss's personal collection, consigned these items from Reiss's personal legacy to the Academy, having recognized it as an institution that extends the tradition of Reiss's ideas and having shared with us the feeling that these items, after many many years, have finally reached their true destination.

Предмети из Рајсове личне заоставштине поседују пре свега, културно-историјску и уметничку вредност, с обзиром на то да су били у власништву личности од значаја за српску историју, документујући време, околности и начин живота др Арчибалда Рајса. Породица Гачић из Горњег Милановца чувала их је деценијама, испуњавајући остављени аманет др Арчибалда Рајса, пре него што је одлучила да их уступи за јавно коришћење и опште добро.

– Као што је судбина хтела да тело др Рајса почива на Топчидеру, срце на Кајмакчалану са српским борцима, тако је и део његове заоставштине остао у Шумадији, која је и највише страдала у Првом светском рату. Тај аманет пренео је мој деда Алфред Фавра, који је из виле Добро поље, силом прилика, отишао пред Други светски рат и понео што се понети могло. Те исте ствари враћене су из Швајцарске 1984. године у нову вилу Добро поље II у Горњем Милановцу. Ја, Никола Гачић, потомак и законски наследник Димитрија и Јоле Фавра, који почивају на Топчидеру поред Рајса, педантно и уредно чувао сам ове експонате, а моји наследници – Теодора и синови Марко и Немања, наставиће да испуњавају од Рајса добијени аманет. На Србима остаје да његове писане речи следе и поштују. Срећан сам да у овој години јубилеја, заоставштину др Рајса дајем на трајно чување Криминалистичко-полицијској академији у

Никола и Мирјана Гачић

Nikola and Mirjana Gačić

The items from Reiss's personal legacy are primarily of cultural, historical and artistic value, due to the fact that they belonged to a person significant to Serbian history, thus documenting the time, circumstances and lifestyle of Mr Archibald Reiss, PhD. The Gačić family from Gornji Milanovac has treasured these items for decades, thus fulfilling the Reiss's testament, after which they decided to consign them for public use.

– Reiss's body was destined to rest in Topčider, his heart on Kajmakčalan with Serbian soldiers, and a part of his legacy in Šumadija, a region that suffered the

most in the World War I. This legacy was passed on by my grandfather Alfred Favra, who by force of circumstances left the villa Dobro Polje prior to the World War II, and took everything he could with him. These same items were brought back from Switzerland in 1984, to a new villa Dobro Polje II in Gornji Milanovac. I, Nikola Gačić, a descendant and legal successor of Dimitrije and Jola Favre, who rest in Topčider next to Reiss, have been meticulously safekeeping these artifacts, and my successors – Teodora and sons Marko and Nemanja will continue to fulfill Reiss's legacy. Serbian people are left to follow and respect his written word. In this anniversary year, I am happy to consign the Reiss's legacy for permanent safekeeping to the Academy of Criminalistic and Police Studies in Belgrade, a place to where it belongs – said Mr Nikola Gačić.

Београду, на место коме и припадају – рекао је господин Никола Гачић.

У име свих потомака, захваљујем се Министарству унутрашњих послова, Криминалистичко-полицијској академији и свим њиховим службама, као и другим институцијама државе, на пажњи и оданости у очувању имена Арчибалда Рајса.

Никола Гачић

On behalf of all descendants, I wish to thank the Ministry of Interior, the Academy of Criminalistic and Police Studies, and all their units, as well as other state institutions, for the attention and devotion to preserving the name and memory of Archibald Reiss.

Nikola Gačić

Студенти Криминалистичко-полицијске академије представљају колекцију из Рајсове заоставштине у Народном позоришту у Београду

Academy's students at the exhibition of Reiss's personal collection at the National Theatre in Belgrade

Родолф Арчибалд Рајс – пионир криминалистике

Када је као истакнути криминалиста практичар и светски експерт, научник и универзитетски професор на врхунцу блиставе каријере, позван од стране српске владе да као неутрални иследник истражује масовне ратне злочине на територији Србије, изгледало је да тај пут Родолфа Арчибалда Рајса септембра 1914. године неће бити *неко дуже обавезивање* (Левентал, 1993). Али та 1914. година уједно је била и судбинска прекретница у његовом животу, будући да ће све до своје смрти 1929. године остати нераскидиво везан за Србију. *Жртвовао сам сјајан живот и веома лепу каријеру која је много обећавала*, записао је у свом политичком тестаменту овај осведочени пријатељ Срба и приврженик истине. Управо из тог разлога лик и дело Арчибалда Рајса заслужују посебно место у свести српскога народа.

Родолф Арчибалд Рајс је рођен 8. јула 1875. године, у велепоседничкој породици у Хаузаху, у јужнонемачкој покрајини Баден. После завршене средње школе у Карлсруеу у Немачкој, као и многи немачки студенти краја XIX века, отишао је 1893. да студира хемију на швајцарском Универзитету у Лозани (Mathyer, 2000). Као студент, Рајс је био члан фото-клуба у Лозани, један од покретача часописа за фотографију *Revue suisse de photographie* и активни члан студентског

Rodolphe Archibald Reiss – the Pioneer of Criminalistics

When Rodolphe Archibald Reiss, as a prominent criminalist/crime investigator and world renowned expert, scientist and university professor at the peak of his brilliant career, was invited by the Serbian Government to investigate mass war crimes at the territory of Serbia as a

neutral investigator, it seemed that this trip he made in September 1914 was not going to be a *long-term commitment* (Levental, 1993). However, the year 1914 was the fateful turning point in his life, given that until his death in 1929, he remained inextricably linked to Serbia. This acknowledged friend of Serbian people and devotee of truth wrote in his political testament the following: "I sacrificed a great life and a very nice, promising career". Precisely for this reason, Archibald Reiss and his work deserve a special place in the consciousness of the Serbian people.

Rodolphe Archibald Reiss was born on 8 July 1875, in a family of landowners in Hausach in the southern German province of Baden. After finishing high school in Karlsruhe in Germany, in 1893 he went to study chemistry at the Swiss University of Lausanne, as did many German students in the late XIX century (Mathyer, 2000). As a student, Reiss was a member of a photo club in Lausanne, was one of the initiators of the journal for photography *Revue suisse de photographie* and an active member of the student association *Stella Valdensis* (Math-

Др Родолф Арчибалд Рајс
(Rodolphe Archibald Reiss, 1875–1929)

Rodolphe Archibald Reiss, PhD, 1875–1929

удружења *Stella Valdensis* (Mathyer, 2000). Након стицања звања доктора хемије, већ у 22. години, професор Брунер (*Brunner*) га је 1899. изабрао за асистента за фотографију (Левентал, 1993). Рајсов ученик и сарадник, а касније и наследник на лозанском институту, Марк Бишоф (*Marc Bischoff*) писао је о Рајсовом посебном интересовању за примену научне фотографије у криминалистици и судству, због чега је око 1900. године отишао у Париз на специјализацију код чувеног Алфонза Бертјона (*Alphonse Bertillon*) (*ibid.*: 24), који је своја искуства у примени антропометријског метода криминалистичке регистрације и утврђивања идентитета криминалаца на основу личног описа (*portrait parle*) сажео у књизи *La photographie judiciaire, avec un appendice sur la classification et l'identification anthropométriques* (Paris: Gauthier-Villars), објављеној у Паризу 1890. године. Према Mathyer (2000), Рајсов сусрет са Бертјоном био је пресудан за његову даљу оријентацију према техничкој полицији. У *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique* из 1959. године, наводи се да је Рајс 1901. у Полицијској префектури у Паризу стекао диплому, након чега се вратио у Лозану. У Паризу је 1903. године објављена његова прва књига *Судска фотографија (La photographie judiciaire)*, а 1905. године *Приручник говорног портрета (Manuel du portrait parlé)*, обе инспирисане радовима Бертјона.

О Рајсовој светској репутацији говори и његово учешће на Шестом међународном конгресу криминалне антропологије, одржаном 1906. године у Торину. Према експресији Локара, у великој аули торинског Универзитета срели су се славни професори Рајс, Ломброзо, Отоленги, Карара, Лакасањ и Клапаред (Левентал, 1993). Рајс је на том конгресу изложио рад *Прилог за проучавање техничке полиције (Contribution à l'étude de la Police scientifique)*, касније објављен у часопису *Archives d'anthropologie crimenelle de Lacassagne* (Mathyer, 2000). Исте године изабран је за ванредног професора криминалистике Универзитета у Лозани, када је одржао инаугурационо предавање насловљено *Научне методе у судским и полицијским истрагама (Les méthodes scientifiques dans les enquêtes judiciaires et policières)*. Свестан чињенице да *прилив нових стручњака није могућ без посеб-*

yer, 2000). After acquiring PhD degree in chemistry at the age of 22, Professor Brunner appointed him to the position of Teaching Assistant for Photography in 1899 (Levental, 1993). Reiss's student and associate, and later his successor at the University of Lausanne, Marc Bischoff, wrote about Reiss's particular interest in application of scientific photography in criminalistics/crime investigation and the judiciary, due to which Reiss went to Paris around 1900 to famous Alphonse Bertillon (*ibid.*: 24) on specialization. Bertillon has comprised his experience in application of anthropometric method of criminalistic registration and identification of identity of a criminal based on personal description (*portrait parle*) in the book *La photographie judiciaire, avec un appendice sur la classification et l'identification anthropométriques* (Paris: Gauthier-Villars), published in Paris in 1890. According to Mathyer (2000), Reiss's encounter with Bertillon was crucial for his further orientation towards scientific policing. In *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique* of 1959, it is stated that Reiss earned a diploma in the Police Prefecture of Paris in 1901, after which he came back to Lausanne. His first book *Court Photography (La photographie judiciaire)* was published in Paris in 1903, and *Manuel du portrait parlé* in 1905, both inspired by Bertillon's work.

In favour of Reiss's world reputation speaks the fact that he participated at the VI International Congress of Criminal Anthropology held in Torino in 1906. According to Locard's expression, famous professors Reiss, Lombroso, Ottolenghi, Carrara, Lacassagne and Claparède met in the great hall of the University of Torino (Levental, 1993). At the Congress that was held there, Reiss presented his paper *Contribution to the Study of Scientific Police Practice (Contribution à l'étude de la Police scientifique)*, which was later published in the journal *Archives d'anthropologie crimenelle de Lacassagne* (Mathyer, 2000). The same year, he was appointed Associate Professor of Criminalistics at the University of Lausanne, when he held inauguration lecture entitled *Scientific Methods in Judiciary and Police Investigations (Les méthodes scientifiques dans les enquêtes judiciaires et policières)*. Aware of the fact that *the inflow of new experts is not possible without special education*, Reiss focused his further work on the establishment of the Institute of Police Science with laboratory (*ibid.*: 24).

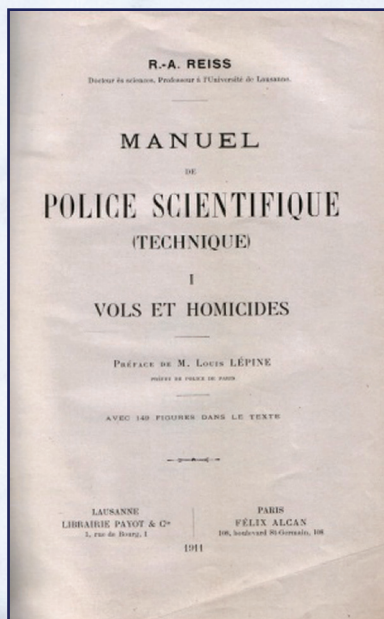
не наставе, Рајс је даљи рад усмерио на оснивање Института за техничку полицију са лабораторијом (*ibid.*: 24).

Институт за техничку полицију (*Institut de police scientifique – IPS*) на Универзитету у Лозани Рајс је основао 1909. године и на њему су студенти стицали Дипломе техничке полиције (*Diplôme d'études de police scientifique*) (Левентал, 1993: 24). Како указује Левентал (1993), Рајсова заслуга је управо у томе што је успео да убеди академске кругове у прави, научни карактер криминалистике (*ibid.*: 25). Објављивање књиге *Крађе и убиства*, 1911. године, као првог тома *Приручника за техничку полицију (Manuel de police scientifique (technique), I. Vols et homicides, Lausanne: Librairie Payot, Paris: Felix Alkan)*, Рајсу је донело још већи углед међу стручњацима у свету. Последње дело из криминалистике, *Прилог за реорганизацију полиције (Contribution à la réorganisation de la Police)*, написао је у марту 1914. године на француском језику; оно је 1920. преведено на српски, а 1928. године на кинески језик. Као афирматор модерне криминалистике, Рајс је у то време имао огроман углед у свету, као предавач у Аустрији, Холандији, Белгији, Бразилу и Русији, али и као криминалиста практичар који је наступао као судски вештак на судовима у Швајцарској, Француској, Италији и Румунији (*ibid.*: 25). Владе бројних држава слале су своје стручњаке на научно-стручне курсеве усавршавања које је Рајс организовао, вођен идејом модернизације техничке полиције и њених кадрова.

Међу стручњацима из целог света, у Рајсовој школи се 1910. године усавршавао и Душан Алимпић, криминалиста и полицијски чиновник из Србије, оснивач и шеф Антропометријско-полицијског одељења Министарства унутрашњих дела (1904), кога су

Reiss founded the Institute of Police Science (*Institut de police scientifique – IPS*) at the University of Lausanne in 1900, where students acquired a degree in scientific policing (*Diplôme d'études de police scientifique*) (Levental, 1993: 24). As Levental indicates (1993), Reiss's credit lies in the fact "that he managed to convince the academic circles in true, scientific character of criminalistics/crime investigation" (*ibid.*: 25). The publishing of the book *Thefts and Homicides (Vols et homicides)* in 1911, as the first volume of *Handbook for Scientific Policing*, has brought him even greater reputation among world experts. His last work in the field of criminalistics/crime investigation, *Contribution to the Reorganization of the Police (Contribution à la réorganisation de la Police)*, he wrote in March 1914 in French language; it was translated into Serbian in 1920, and in 1928 into Chinese language. As a promoter of modern criminalistics, Reiss enjoyed immense reputation in the world as a lecturer in Austria, the Netherlands, Belgium, Brazil and Russia, as well as criminalist practitioner engaged as court expert in courts in Switzerland, France, Italy and Romania (*ibid.*: 25). Governments of many countries have been sending their experts on the scientific and professional training courses organized by Reiss, guided by the idea of modernization of technical police and its staff.

Among experts from around the world, Dušan Alimpić also studied in the Reiss's School in 1910; he was a criminalist and police officer from Serbia, the founder and the Head of the Anthropometric Police Department of the Ministry of Internal Affairs (1904), whom the Serbian Government and the then Minister Stojan Protić sent to Lausanne to become acquainted with the new police technical methods (Levental, 1993: 41, 171). Dušan Alimpić established personal

R.A. Reiss : *Manuel de police scientifique (technique), I. Vols et homicides, Lausanne, Paris, 1911.* (из фонда библиотеке Академије)

R.A. Reiss: *Manuel de police scientifique (technique). I. Vols et homicides, Lausanne, Paris, 1911* (from the Academy's Library)

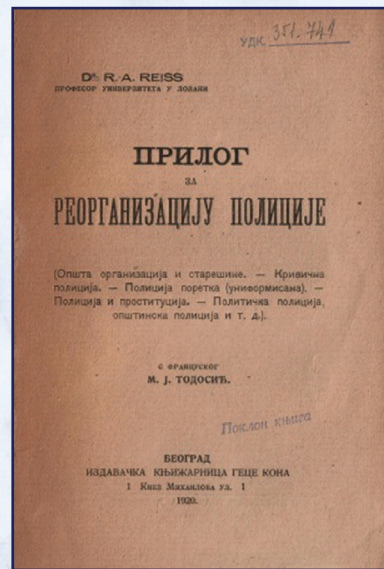
српска влада и тадашњи министар Стојан Протић послали у Лозану да се упозна са новим полицијским техничким методама (Левентал, 1993: 41, 171). Душан Алимпић је остварио први лични контакт са Рајсом, и према писању В. Лазаревића (1929: 172), *познанство међу њима се развило у пријатељство, да то ни тадашњем министру унутрашњих дела Стојану Протићу није остало непознато, као ни симпатије које је Рајс показивао према нашој нацији*. За министра Стојана Протића Рајс ће рећи да је *управо његова идеја била да га позове да врши свој позив техничког иследника на бојиштима Србије* (Левентал, 1993).

Душан Алимпић, криминалиста и полицијски чиновник из Србије, оснивач и шеф Антропометријско-полицијског одељења Министарства унутрашњих дела (1904)

Dušan Alimpić, criminalist and police officer from Serbia, founder and Head of the Anthropometric Police Department of the Ministry of Internal Affairs (1904)

Како је већ напоменуто, Рајс је 1914. године позван од стране српске владе да као неутрални иследник истражује масовне ратне злочине које су аустроугарске, немачке и бугарске трупе починиле над цивилним становништвом на територији Србије у Првом светском рату. У септембру 1914. године, Рајс је из Лозане допутовао у Ниш, ратну престоницу Србије. Период 1914–1918, Рајс је са кратким прекидима провео са српском војском на Крфу, Солунском фронту и Кајмакчалану, прво као неутрални иследник, а потом као швајцарски добровољац српске војске, *друг величанствене*

R.A. Reiss : Прилог за реорганизацију полиције, Београд, 1920. (из фонда библиотеке Академије)

R.A. Reiss: Contribution to the Reorganization of the Police, Belgrade, 1920 (from the Academy's Library)

contact with Reiss, and according to V. Lazarević (1929: 172), “acquaintance among them developed into a friendship, which did not remain unknown to the then Minister of Internal Affairs Stojan Protić, as well as the sympathy which Reiss has showed towards our nation”. Reiss said that it was Minister Stojan Protić’s “idea to call him to exercise his calling of criminal investigator on the battlefields of Serbia” (Levental, 1993).

As already mentioned, in 1914 Reiss was invited by the Serbian Government as a neutral investigator to investigate mass war crimes committed by the Austro-Hungarian, German and Bulgarian troops against civilians on the territory of Serbia in the World War I. In September 1914, Reiss arrived to Serbia from Lausanne, in the war capital Niš. With short breaks, Reiss spent the period between 1914-1918 with the Serbian army on Corfu, Thessaloniki front and Kajmakčalan, first as a neutral investigator, and then as Swiss volunteer in the Serbian army, *comrade of magnificent warriors from Šumadija, Danube, Morava, Timok and Vardar*. He informed the world and the European public on the scale of mass war crimes and violations of international conventions, given that he was a war correspondent for the three prominent European newspapers, *Gazette de Lausanne, Le petit Parisien* and *De Telegraf*. The book *How the Austro-Hungarians Fought in Serbia*, was published in France in 1916, and reached a circu-

них ратника Шумадије, Дунава, Мораве, Тимока и Вардара. О размерама масовних ратних злочина и кршењу међународних конвенција, информисао је европску и светску јавност, посебно као ратни дописник за три угледна и тиражна европска листа, *Gazette de Lausanne*, *Le petit Parisien* и *De Telegraf*. Књига *Како су Аустро-Мађари ратовали у Србији*, објављена у Француској 1916. године, достигла је тираж од 80.000 примерака. Научна истраживања ратног злочина у Србији утицала су на његов став, који је изнео пред студентима на Сорбони: *Пред злочиним, нема неутралности. Ја ћу наставити да објављујем истину, пошто је то моја дужност....*

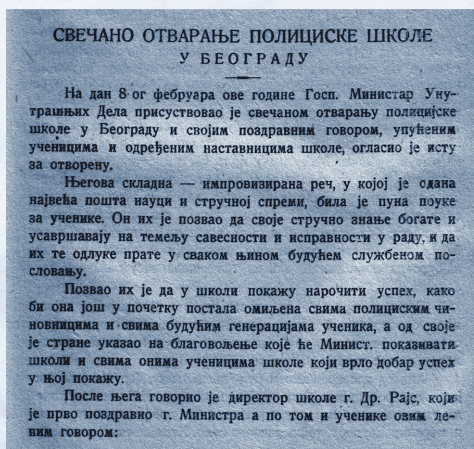
У послератном периоду, 1918–1921. године, Рајс је дао оставку на професорско место на Универзитету у Лозани и дефинитивно се настанио у Београду, у вили „Добро поље“ на Топчидерском брду, са жељом да учествује у изградњи новог живота у разореној Србији. За очекивати је било да ће у том, београдском периоду, Рајс доживети своју даљу стручну афирмацију и признање. Година 1921. може се сматрати прекретном када је реч о полицијском образовању у Србији. Наиме, 8. фебруара те године, Уредбом Министарства унутрашњих дела основана је прва државна полицијска школа, која се може означити полазном тачком српског високошколског полицијског образовања. Иницијатор оснивања те прве високошколске полицијске установе код нас, а уједно и њен први директор, био је Родолф Арчибалд Рајс. У рукопису из 1914. године, насловљеном *Прилог за реорганизацију полиције*, а објављеном 1920. године, Рајс истиче да неопходну претпоставку модернизовања полиције представља оснивање нижих и виших полицијских школа јер, како је он то бележио, „*Полиција може да спречи многе злочине и преступе, под условом да она буде професионална*

lation of 80,000 copies. Scientific investigations of war crimes in Serbia affected his attitude, which he presented to the students at the Sorbonne: “Before the crime, there is no neutrality. I will continue to announce the truth, for that is my duty.”

In the post-war period, 1918-1921, Reiss resigned from professorship at the University of Lausanne and definitely settled in Belgrade, in the Villa “Dobro Polje” on Topčider hill, with a desire to participate in development of a new life in devastated Serbia. It was expected that in this “Belgrade period” Reiss will achieve further promotion and professional recognition. The year 1921 can be regarded as a milestone in terms of police education in Serbia. In particular, on 8th of February that year, the first state police school was founded by the Decree of the Ministry of Internal Affairs, which may be considered as the starting point of Serbian police higher education. The initiator of its establishment and the first director of this first higher police education institution in Serbia was Rodolphe Archibald Reiss. In his manuscript from 1914, entitled Contribution to the Reorganization of the Police, published in 1920, Reiss emphasized that establishment of lower and higher police schools was a

necessary precondition for the modernization of the police, because, as he put it, “*The police can prevent many crimes and offences, provided that they are professional police, aware of their true role.*”

According to the journal *The Police (Policija)* of 1921, the School was officially opened by the then Minister of Internal Affairs, Mr Milorad Drašković, who “paid tribute to science and professional qualification” and invited the students to enrich and develop their professional knowledge “on the basis of diligence and correctness in work”, pointing to “the good will the Ministry will show towards the School and all those students who demonstrate good results” (Official Opening Ceremony,

Часопис Полиција, фебруар 1921.

Journal Police, February 1921

полиција и да буде свесна своје праве улоге“.

Према писању уредништва часописа Полиција из 1921. године, школу је свечано отворио тадашњи министар унутрашњих дела, Милорад Драшковић, који је „одао пошту науци и стручној спреми“ и позвао ученике да своје стручно знање богате и усавршавају „на темељу савесности и исправности у раду“, указујући на „благовољење које ће Министарство показивати школи и свима онима ученицима школе који добар успех у њој покажу.“ На отварању школе ученицима се обратио и Рајс, који је говорио о неопходности и значају професионалног образовања полиције: „У врло честим случајевима, у рукама полицајца се налази част, па чак и живот онога, над којим води истрагу... Полиција је сарадница правде; а има ли чега лепшег и вишег но што је правда!.. Припремајте се за струку која је, ако се поштено врши, најлепша које има.“ У том првом обраћању ученицима Рајс је изрекао и речи које на најупечатљивији и најефектнији начин одражавају срж полицијског позива: „Ви се у њој нећете обогатити али ћете ипак зато имати то задовољство да сте радили за вашу земљу и да припадате елити ваше нације. Узмите за начело: рад и поштење.“

У прву генерацију било је уписано осамнаест полицијских писара и девет полицијских агената (детектива). Наставни програм био је у рангу факултетског; обухватао је 14 предмета: Кривично право; Кривични поступак; Закони, полицијске уредбе и наредбе са њиховим применама; Опште политичко образовање; Практична вежбања из кривичног права и поступка; Практична познавања из хемије и физике; Анатомија и хигијена; Судска медицина; Научна полиција; Идентификација и опис криваца; Криминологија и општа полицијска питања; Практична вежбања из техничке полиције; Практич-

Полицијска школа.

У присуству министра унутрашњих дела г. Драшковића, јуче, свечано отворена прва полицијска школа у Београду која је у исто време и прва школа те врсте у целом краљевству. Школа је намењена искључиво образовању полицијских чиновника којих за сада има око тридесет. Међу њима има највише кандидата из јужних крајева. Поред тога школу посећује и око двадесет полицијских агената Управе Града Београда.

Школа је под управом г. др. Рајса познатог криминалисте, стручњача и пријатеља Србије још од првих дана рата. Он је јуче држао лепогорачају и важности полицијске службе у држави и друштву.

У школи ће се предавати: судска медицина, хигијена, општа полиција, немачко, француско језик а начелно ће се пажња обратити у познавању ваљаних потребама полицијске службе.

Дневни лист Политика, 9. фебруар 1921.

Daily newspaper Politika, 9 February 1921

1921). On the official opening of the School, students were also addressed by Reiss, who spoke of the necessity and importance of professional education of the police: “In very frequent cases, in the hands of police officers is the honour, and even the life of the one over whom an investigation is conducted ... The police is an assistant of justice, and what is more beautiful and higher than the justice! ... Prepare yourselves for a profession that is, if fairly done, the most beautiful one” (Official Opening Ceremony, 1921: 61). In that first address to the students, Reiss said the words that in the most impressive and effective way reflect the very core of the police profession: “You will not get rich in the police line of work; however, you will have the pleasure to work

for your country and to be a part of your nation’s elite. Let work and integrity be your guiding principles.”

The first generation of students consisted of eighteen police clerks and nine police agents (detectives) (Official Opening Ceremony, 1921: 62). The curriculum was in the rank of a faculty curriculum; it consisted of 14 subjects: Criminal Law; Criminal Procedure; Laws, Police Regulations and Orders and their Application; General Political Education; Practical Exercises in Criminal Law and Procedure; Practical Knowledge in Chemistry and Physics; Anatomy and Hygiene; Forensic Medicine; Scientific Policing; Identification and Description of Perpetrators; Criminology and General Police Affairs; Practical Exercises in Scientific Policing; Practical Exercises in Description and Identification; Special Gymnastic Exercises and French Language (*ibid.*: 62). Special lessons were prepared for police agents with instructions on conduct, filing a report, as well as practical exercises in the Criminal Law and Procedure (*ibid.*: 62). As the Director of the School, Reiss was teaching Criminology and General Police Matters, and according to A. Todorović (1921: 341), one of the

на вежбања из описа и идентификације; Специјална гимнастичка вежбања и Француски језик. За полицијске агенте били су предвиђени и специјални часови са инструкцијама о владању, подношењу рапорта, као и практичне вежбе из Кривичног права и поступка. Као директор школе, Рајс је предавао криминологију и општа полицијска питања, а према писању А. Тодоровића (1921), једног од ученика школе, предавања је држао на француском језику, док је „сваку реченицу са француског на српски преводио тумач“.

Наставници у школи били су професори београдског Универзитета и виши чиновници Министарства унутрашњих дела, „инспектори министарства К. Катић, А. Кузмановић и уредник листа (Полиција) Лазаревић; др Иван Ђаја, стални доцент универзитета; др Ђ. Ђорђевић, шеф одељења за сузбијање венеричних болести; А. Андонович, шеф одељења техничке службе (Управе града Београда); Ж. Симоновић, уредник Полицијског гласника; А. Полић, професор француског језика.“ Будући да је курс трајао само четири месеца, настава се одвијала у времену 8–12 и 15–18 часова. Школа је престала да ради само две године након оснивања Рајсовим „изласком из државне службе“, а разлог за такав епилог је у изостанку подршке

Зграда Техничког одсека Министарства унутрашњих дела у Београду у периоду између два светска рата

Building of the Technical Department of the Ministry of Interior in the period between the two world wars

Police Gazette (Policijski glasnik); A. Polić, Professor of French language” (Official Opening Ceremony, 1921: 62). Since the course lasted only for four months, the teachings were conducted in the period between 8-12 and 15-18 hours (Todorović, 1921: 341). The School was closed just two years after the establishment because Reiss “had to leave the civil service” (Alimpić, 1929: 691), and the reason for such an epilogue lies in the lack of support of the then bearers of state power. However, Reiss’s work did not remain forgotten, and his principles on the reorganization of the police served as inspiration for some solutions in the Law on Internal Administration of 1929.

students of this School, the lectures were held in French, while “every sentence was translated into Serbian by a French interpreter”.

School teachers were professors of the Belgrade University and senior officials of the Ministry of Internal Affairs, “the Ministry’s inspectors K. Katić, A. Kuzmanović and editor of the newspaper (*Policija*) Lazarević, Ivan Đaja, PhD, Assistant Professor at the University, Ђ. Ђорђевић, PhD, Head of the Venereal Disease Control Center; A. Andonović, Head of the Technical Service (Belgrade City Administration), Ž. Simonović, editor-in-chief of the

тадашњих носилаца државне власти. Ипак, Рајсово дело није остало заборављено, па су његови принципи о реорганизацији полиције послужили као инспирација за поједина решења Закона о унутрашњој управи из 1929. године.

У оквиру Министарства унутрашњих дела, угледни професор Рајс радио је на реорганизацији и модернизацији српске полиције. Преуредио је и из основа променио антропометријско полицијско одељење које је 1904. основао Душан Ђ. Алимпић, за основао га на научним принципима и због проширеног делокруга и примена нових метода, преименовао у Техничку полицију или Технички одсек (Алимпић, 1929; Левентал, 1993). За ту службу Рајс је установио комплетну лабораторију за криминалистичко-техничке експертизе. И у оквиру Министарства иностраних послова, Рајс је организовао рад новог Одсека за документацију ратних злочина. Али, како указује Левентал (1993), *златно доба, трајало је свега неколико година... затим је настало време његовог недобровољног повлачења, капитулације пред интригама... нека врста унутрашњег изгнанства*. Разочаран и у сукобу са тадашњом владом Николе Пашића, Рајс је напустио све државне послове, остајући само хонорарни сарадник Народне

Криминалистичко-техничка лабораторија Министарства унутрашњих дела у периоду између два светска рата

Criminalistic/criminal investigation laboratory of the Ministry of Interior in the period between the two world wars

inval investigation expertise. Within the Ministry of Foreign Affairs, Reiss has organized the work of the new Department for Documentation of War Crimes. But, as Levental indicates (1993), “the golden age lasted only a couple of years... his involuntary withdrawal followed, his surrendering before intrigues... some sort of internal exile”. Disappointed and in conflict with the then Government of Nikola Pašić, Reiss left all state functions, while remaining only a part-time associate of the National Bank of the Kingdom of SCS, as an expert for the counterfeit banknotes (Levental, 1993). In his political testament entitled “Listen, Serbs!”, written on 1st June 1928, which at his request, could be released only after his death, Reiss listed the Serbian virtues

Within the Ministry of Internal Affairs, eminent professor Reiss worked on the reorganization and modernization of the Serbian police. He has reconfigured and radically changed the Anthropometric Police Department founded by Dušan Alimpić in 1904, based it on scientific principles, and due to *expanded jurisdiction and application of new methods* renamed it into Technical Police or Technical Department (Alimpić, 1929; Levental, 1993). For that department, Reiss has established a complete laboratory for criminalistic/crim-

банке Краљевине СХС, као вештак за фалсификоване новчанице (Левентал, 1993). У политичком тестаменту под насловом „Чујте, Срби!“, написаном 1. јуна 1928. године, који је на његов захтев могао да буде објављен тек после његове смрти, Рајс је набројао српске врлине и мане, откривајући колико је познавао и волео Србе: *Био сам са вама када сте били у невољи. Делио сам са вама патње и жртвовао сјајну каријеру. Али, није ми жао. Заволео сам вас, јер сам имао прилику да упознам ваше људе у пресудним тренуцима, када се, ваљда, једино и може упознати карактер једне нације. Нажалост, видео сам и све ваше мане, недостатке и слабости, видео сам све оно што може бити погубно за ваш народ у будућности.*

Дана 8. августа 1929. године, Рајсов ученик, Марк Бишоф је записао: *Криминалистика је у жалости. Један од њених најистакнутијих мајстора, професор Рајс, је мртав (ibid.: 25).* У *Revue Internationale de Criminologie* 1929. године, поводом Рајсове смрти његов колега и пријатељ Едмон Локар је написао: *Желео је да зна само за једну дисциплину – криминалистику. За њега је све, увек и свуда, било повезано са струком. Био је један од њених стваралаца.*

Дана 8. августа 1929. године, Рајсов ученик, Марк Бишоф је записао: *Криминалистика је у жалости. Један од њених најистакнутијих мајстора, професор Рајс, је мртав (ibid.: 25).* У *Revue Internationale de Criminologie* 1929. године, поводом Рајсове смрти његов колега и пријатељ Едмон Локар је написао: *Желео је да зна само за једну дисциплину – криминалистику. За њега је све, увек и свуда, било повезано са струком. Био је један од њених стваралаца.*

Фотографисање лица за регистрациону збирку Министарства унутрашњих дела

Photographing a person for the data base of the Ministry of Interior

and vices, revealing how much he knew and loved the Serbs: "I was by your side when you were in trouble. I shared with you your suffering and sacrificed a brilliant career. But, I do not regret it. I came to love you, because I had the opportunity to meet your people in crucial moments, when, presumably, is the only time one can get to know the character of a nation. Unfortunately, I also saw all your flaws, shortcomings and weaknesses, I saw everything that can be fatal for your nation in the future."

On 8 August 1929, Reiss's student, Mark Bischoff, wrote: "Criminalistics is in mourning. One of its most prominent masters, professor Reiss, is dead" (*ibid.*: 25). In *Revue Internationale de Criminologie* of 1929, on the occasion of Reiss's death, his colleague and friend, Edmond Locard, wrote: "He wanted to know of only one discipline - Criminalistics. For him, everything, always and everywhere, was associated with his profession. He was one of its creators."

Референце/References

Aleksić, Ž; Milovanović, Z. (1993). *Leksikon kriminalistike*. Beograd : Vrelo.

Алимпих, Д. (1929, август). Др Родолф Аршибалд Рајс. *Полиција*, 16 (15 и 16): 690–692.

Богдановић, Б. (2002). *Два века полиције у Србији = Two Centuries of the Police in Serbia*. Београд : Министарство унутрашњих послова Републике Србије = Belgrade : Ministry of Interior Republic of Serbia.

Богдановић, Б. (2002). *Школство*. – У: Министарство и министри полиције у Србији: 1811–2001=The Ministry and the Ministers of Police in Serbia : 1811–2001. – Београд : Министарство унутрашњих послова Републике Србије=Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia, 2002, стр. 179–187.

Левентал, З. (1993). *Р. А. Рајс : Швајцарац на Кајмакчалану*. Горњи Милановац : Дечје новине; Београд : Ден Орфелин.

Mathyer, J. (2000). *Rodolphe Archibald Reiss pionnier de la criminalistique : les années lausannoises et la fondation de l'Institut de police scientifique et de criminology*. – Lausanne : Payot, 2000

Полицијске школе (1910, новембар 1). *Полиција*, 1 (3): 73–76.

Свечано отварање полицијске школе у Београду (1921, јануар). – *Полиција*, 8 (1 и 2): 59–62.

Столица, Р. (1996, октобар). Доктор Рудолф Арчибалд Рајс. *Милиционар*, 18 (228): 10.

Тодоровић, А. (1921, март и април). – Полицијска школа. *Полиција*, 8 (5,6,7 и 8): 339–342.

Aleksić, Ž; Milovanović, Z. (1993). *Leksikon kriminalistike*. Belgrade : Vrelo.

Alimpić, D. (1929, avgust). Dr Rodolf Aršibald Rajs. *Policija*, 16 (15 and 16): 690–692.

Bogdanović, B. (2002). *Dva veka policije u Srbiji = Two Centuries of the Police in Serbia*. Beograd : Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije = Belgrade : Ministry of Interior Republic of Serbia.

Bogdanović, B. (2002). *Školstvo*. – In: Ministarstvo i ministri policije u Srbiji: 1811–2001 = The Ministry and the Ministers of Police in Serbia : 1811–2001. – Belgrade : Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije = Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia, 2002, pp. 179–187.

Levental, Z. (1993). *R. A. Rajs : Švajcarac na Kajmakčalanu*. Gornji Milanovac : Dečje novine; Belgrade : Den Orfelin.

Mathyer, J. (2000). *Rodolphe Archibald Reiss pionnier de la criminalistique : les années lausannoises et la fondation de l'Institut de police scientifique et de criminology*. – Lausanne : Payot, 2000.

Полицијске школе (1910, November 1). *Policija*, 1 (3): 73-76.

Свечано otvaranje policijske škole u Beogradu (1921, January). – *Policija*, 8 (1 and 2): 59–62.

Stolica, R. (1996, oktobar). Doktor Rudolf Arčibald Rajs. *Milicionar*, 18 (228): 10.

Todorović, A. (1921, March and April). – Policijska škola. *Policija*, 8 (5,6,7 and 8): 339–342.

Рајсова соба Криминалистичко
-полицијска академија
у Београду

Reiss's memorial room – Academy
of Criminalistic
and Police Studies, Belgrade

REISS ROOMS: collection of objects from a personal legacy

17

РАЈСОВА СОБА: колекција предмета из личне заоставштине

Каталог предмета из колекције Рајсове собе

The Catalogue of Items from the Reiss's Memorial Room

1. Фотографија: Лујза Фавра, швајцарски пуковник Фејлер, Арчибалд Рајс, Сава Микић и Алфред Фавра у Рајсовом дому у Београду

1. Photograph: Louiza Favret, Swiss colonel Feler, Archibald Reiss, Sava Mikić and Alfred Favret in Reiss's home in Belgrade

2. Др Арчибалд Рајс,
фотографија са посветом Луизи
и Алфреду (Фавра), урађена
у једном париском студију.
Текст посвете: A Louise et Alfred,
bien cordialement, R.A. Reiss

2. Photograph of Archibald
Reiss with inscription
to Louise and Alfred (Favret),
taken in one Parisian studio.
The text of the inscription:
A Louise et Alfred, bien
cordialement, R.A. Reiss

3. В.Г.Ф. Хаземан (Wilhelm Gustav Friedrich Hasemann), Родна кућа др Арчибалда Рајса, 1904. Слика је потписана и датована „Hasemann, 1904“, уље на платну, димензије 52x75 cm

3. Wilhelm Gustav Friedrich Hasemann, The birth house of Archibald Reiss, 1904. The painting is signed and dated Hasemann, 1904, oil on canvas, 52x75 cm

Сликер Вилхелм Хаземан (1850–1913) студирао је од 1856. до 1864. године у државној школи у свом родном граду, Милбергу, у покрајини Бранденбург, као и на Академији уметности у Берлину, Саксонској великовојводској уметничкој школи у Вајмару и на Академији лепих уметности у Карлсруеу. Био је ангажован на Саксонској великовојводској уметничкој школи са сликаром Куртом Либихом основао је уметничку колонију у Гутаху крајем XIX века. Његов опус пре свега обухвата приказе сеоског живота сликане различитим техникама. Велики војвода Фредерик I од Бадена доделио му је звање професора 1898. године.

Painter Wilhelm Hasemann (1850–1913) studied from 1856 until 1864 in his hometown Mühlberg, in the province of Brandenburg. He attracted the attention in 1866 with his painting *Verunglückte Schlittenpartie*. He also studied at the Academy of Arts in Berlin, Saxon-Grand Ducal Art School in Weimar and the Academy of Fine Arts in Karlsruhe. He worked at the Saxon-Grand Ducal Art School in Weimar. Together with the painter Curt Liebich, he established an artists' colony in Gutach in late XIX century. His work focused mainly on rural life, painted by various techniques. In 1898, he was named a Professor by Frederick I, Grand Duke of Baden

4. Марсел Амиге (Marcel Amiguet), Портрет Арчибалда Рајса на Калемегдану, Београд, јули-август 1929. Слика је потписана и датована: М. Amiguet, Belgrade, juillet-aout 1929, уље на платну, димензије 101x102 cm

4. Marcel Amiguet: Portrait of Archibald Reiss on Kalemegdan, Belgrade, July-August 1929. The painting was signed and dated M. Amiguet, Belgrade, juillet-aug, 1929, oil on canvas, 101x102 cm

Марсел Амиге (1891-1958) је сликар портрета и жанр сцена, који се бавио и графиком, али највећим делом, сликао је пејзаже Шаблеа, Алпа и Јуре, које је излагао у Лозани, Сентијеу, Нушателу, Женеви и Базелу. Период 1929–1932, провео је на путовању од Париза до Банкока, прешавши 40.000 км специјално дизајнирам камионом-атељеом (који је назвао *l'Ouvège*). Током овог авантуристичког путовања Амиге је обишао Италију, Аустрију, Мађарску, Југославију, Грчку и Кикладе, Турску, Сирију, Ирак, Персију, Балучистан, Индију и Кашмир, сликајући пејзаже, жанр сцене, као и портрете многих значајних личности.

Marcel Amiguet (1891-1958) was a painter of portraits and genre scenes, as well as graphics, but for the most part, he painted landscapes of Sablée, the Alps and the Jura, which he exhibited in Lausanne, Sentier, Neuchâtel, Geneva and Basel. The period from 1929 to 1932 he spent traveling from Paris to Bangkok, crossing 40,000 km in a specially designed truck-studio (which he named *l'Ouvège*). During this adventurous journey, Amiguet visited Italy, Austria, Hungary, Yugoslavia, Greece and the Cyclades, Turkey, Syria, Iraq, Persia, Balochistan, India and Kashmir, and painted landscapes, genre scenes, and portraits of many important persons.

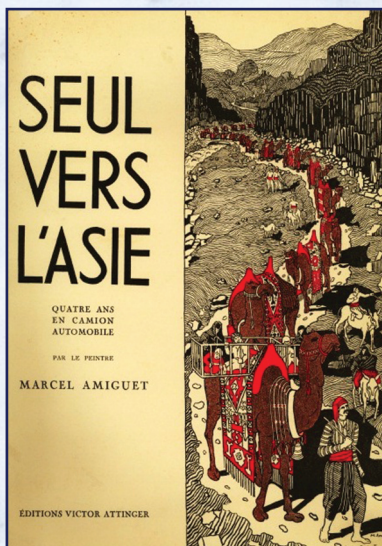
У књизи путописа - *Сам према Азији*, која је објављена 1934. године Амиге је детаљно описао и свој долазак у Југославију у августу 1929. године као и своје сусрете са др Рајсом кога је портретисао:

Добро Поље код Београда, дана 9. августа. – Колико ли само дешавања за десет дана. Најпре мој долазак у Београд, прилично буран, многобројни интервјуи за новине а да још нисам био отресао прашину са себе од последње етапе пута, затим организовање моје изложбе, почетак рада на портретима швајцарског министра и доктора Рајса. Потом изненадни прекид израде портрета овог другог због наређења краља да дођем у Тополу да урадим и његов портрет.

Осам дана помамног рада у краљевској резиденцији, повратак у Београд како бих довршио започете портрете, извршио неколико преправки на портрету његовог величанства, добио још две поруџбине и коначно, јуче, као гром из ведре неба, изненадна смрт господина Рајса након жучне расправе с једним од својих комшија.

Цвеће којим је баштован из Тополе украсио Увеж већ вену у својим вазама. Када посмртни остаци господина Рајса буду напустили Добро Поље, биће једино за бацање. Трајаће тек колико и моје познанство с тим човеком, који је заузимао истакнут положај у Србији и који ми је срдечно понудио своје гостопримство и подршку за целу Србију.

Код краља Александра. – Кренуо сам у Добро Поље с једним великим паноом на коме је био скициран портрет господина Рајса с величанственом Београдском тврђавом у позадини, која се уздизала над ушћем Саве у Дунав. Пошао сам да ухватим трамвај када ме један младић позва и даде знак руком да се вратим. Имао сам договорен састанак с господином Рајсом у пет сати како би ми позирао. Било је око четири и тридесет. У том тренутку угледах господина Рајса како ми

Насловна страна књиге путописа *Сам према Азији* Марсела Амигеа

The front page of the travelogue *Alone towards Asia* by Marcel Amiguet

In his travelogue – *Alone towards Asia*, which was published in 1934, Amiguet described in detail his arrival to Yugoslavia in August 1929, as well as his meetings with Dr. Reiss whom he portrayed:

Dobro Polje near Belgrade, August 09 – How many events in just ten days. First my arrival in Belgrade, quite turbulent, many interviews for the press without even cleaning the dust off myself from the last part of the journey, then the organization of my exhibition, the beginning of my work on the portraits of the Swiss Minister and Dr. Reiss. Then sudden interruption in painting the portraits of the latter because of the King's summon to come to Topola and paint his portrait as well.

Eight days of zealous work in the King's residence, the return to Belgrade so that I would finish the portraits that I had begun, then I made some changes on His Majesty's portrait, took another two commissions and finally, yesterday, like a bolt from the blue the sudden death of Mr. Reiss after a bitter argument with one of his neighbors.

The flowers that the gardener from Topola used to decorate Uvež are already withering in their vases. When the mortal remains of Mr. Reiss leave Dobro Polje, they could only be discarded. They will last as long as my acquaintance with this man who took a prominent position in Serbia and who offered openheartedly his hospitality and his support for the entire Serbia.

At King's Alexander – I was setting off for Dobro Polje with a large board on which the sketch of Mr. Reiss's portrait was with the magnificent Belgrade Fortress in the background which dominated the confluence of the Sava and the Danube rivers. I was on the way to catch a tram when a young man called me out and waved me to get back. I had a meeting with Mr. Reiss scheduled for five o'clock so that he would pose for the painting. It was around four thirty. At that moment I saw Mr. Reiss signaling to me with his hand and heard him shout: "Get ready

даје знак руком и зачух га како ми виче: „Брзо се спремите, краљ нас чека у Тополи на вечери, сутра почињете његов портрет. Жели да види ваш ауто. Има да се возимо 86 км, тако да морамо кренути кроз пола сата, а пут је нераван.“

(...)

Добро Поље, дана 13. августа. – Господин Рајс је био поред мене док сам сликао краљев сако, који је носио један дворски официр. Стајали смо на око сто метара од његове куће и док ми је причао како је задовољан портретом замолише ме да се јавим на телефон.

Јурим у Добро Поље. Рекли су ми да се на двору појавим око шест сати. Мислим да је било око четири и тридесет. Враћајући се ка Увежу у коме сам био оставио свој рад, затичем господина Рајса у жустрој расправи с једним бившим министром по имену Капитановић, познатом по томе што је, као и цела његова породица, вечито био забушант и ратни профитер за време репарације.

Касније сам сазнао о чему су расправљали: пут за Добро Поље је био затворен за теретна возила. Како би избегао плаћање трошарине, Капитановић је робу преносио на својим шпедитерима, а господин Рајс је преусмеравао аутомобиле ка једном путу на пет минута одатле, који је био калдрмисан и одржаван, док је овај ка Добром Пољу био обичан од утабане земље. Вероватно је Капитановић требало да плати трошарину и да се увредио до те мере да је вређао господина Рајса и да му је чак пребацио, „да је нико и ништа у тој земљи“.

Пошто је господин Рајс био изузетно уважаван и важио за једног од најповерљивијих краљевих пријатеља, није могао да поднесе такву увреду и крв му је ударила у главу. Онесвестио се крај пута док се Капитановић задовољио тиме да позове Јова, послужитеља господина Рајса, и да се брзим кораком удаљи обраћајући се истовремено претећим тоном госпођи Фавра, која је дотрчала да га упозори да поведе рачуна о понашању.

Јово и госпођа Фавра су однели доктора на терасу; дошао је к себи, чудећи се што се њих двоје брину о њему и говорећи им да је све у реду. Потом је поново изгубио свест. Однели су га на диван у његову собу. Ту сам га и затекао, црвеног у лицу, отворених уста, уплашеног погледа.

quickly, the King is waiting for us to have dinner in Topola, you are beginning his portrait tomorrow. He wishes to see your car. There are 86 km to cover, so we must set off in half an hour and the road is bumpy.”

(...)

Dobro Polje, August 13 – Mr. Reiss stood by my side while I was painting the King’s jacket, which was worn by an officer of the Court. We stood at some hundred meters from his house and while he was talking about how satisfied he was with the portrait I was asked to take a phone call.

I am rushing off to Dobro Polje. I was told to appear at the Court around six o’clock. I think it was around four thirty. Going back towards Uvež where I left my work, I found Mr. Reiss in a heated argument with a former Minister by the name of Kapitanović, known to be, as well as his entire family, always a shirker and a war profiteer during the time of reparation.

I found out later what they were arguing about: the road to Dobro Polje was closed for cargo vehicles. In order to avoid paying the excise tax, Kapitanović transported the goods with his forwarders, and Mr. Reiss redirected the cars to a road five minutes away from there which was cobbled and kept in good condition, while the one to Dobro Polje was an ordinary road of stamped soil. Probably Kapitanović was supposed to pay the excise tax and he felt offended so much that he was insulting Mr. Reiss and even reproached him that “he was nobody in that country.”

Since Mr. Reiss was particularly highly thought of and was considered to be one of the most trusted King’s friends, he could not tolerate such an insult and his blood mounted. He fainted by the road while Kapitanović thought it would suffice to call Jovo, Mr. Reiss’s servant, and walked away quickly talking at the same time in a threatening voice to Mrs. Favra, who came running to warn him to watch his behavior.

Jovo and Mrs. Favra carried the doctor to the terrace; he came to wondering why the two of them were looking after him and telling them everything was all right. Then he fainted again. They carried him into his room and lay him on the sofa. That was where I found him red-faced, with his mouth open, and with frightened look in his eyes.

They unbuttoned his shirt and put a cold compress on his

Откопчали су му кошуљу и ставили хладне облоге на чело. Све уплахирана, госпођа Фавра је викала и проклињала Капитановића. Затражио сам јој да ми донесе сирће, колоњску воду или етар које је користио за своје лептирове (др Рајс је био истакнути зоолог). Инсистирао сам да неко оде по лекара.

Док сам болеснику давао да помало удише етар, поручник му је, уз Јовину помоћ, померао руке и ноге.

Одједном му се поглед разнежи, а затим постаде стакласт и влажан. Црте лица почеше да му се опуштају. Помислио сам да му је боље и обрадовао се; био је мртав.

Јово је први схватио. Ставио му је руку на срце које више није куцало, опипао му је пулс и даде ми знак да је готов. Узео сам неко огледалце и ставио га испред његових уста... ништа. Јово отрча да потражи свећу и стави је изнад покојникове главе. Госпођа Фавра се вратила с лекаром и одмах западе у страшан очај. Господин Фавра је стигао мало касније моторним чамцем преко Саве.

Лежећи непокретан на дивану на коме је преминуо господин Рајс, посматрао је свог господара без речи, уз времене болне јауке. Његова бол је била дирљива.

Полиција није оклевала ни часа и убрзо је било свуда. Краљ је послао телеграм у коме је изразио своју намеру да све трошкове сахране преузме на себе.

Сахрана је била изузетно свечана. Тело изложено пред гомилом подсећало је на призор правог ходочашћа. Цео Београд је продефиловао целивајући ковчег, на коме је један стаклени прозорчић омогућавао да се погледа лице преминулог, након што му је извађено срце да би се, према покојниковој жељи, однело на врх Кајмакчалана.

Сиромаси у дроњцима, војници у свечаним и елегантним униформама дефиловали су једни за другима, целивајући три пута руб ковчега. Један официр, у цивилу несумњиво, дуго је остао да стоји крај тела, држећи руке склопљене као за заклетву.

Завршио сам портрет господина Рајса уз помоћ једне маске и фотографија.

(Одломци из књиге: *Marcel Amiguet. Seul vers l'Asie. Quatre ans en camion automobile*, Lausanne (Suisse), Impr. centrale ; Paris et Neuchâtel, éditions Victor Attinger, 1934, стр. 33-39); одломке са француског превела Оливера Јездимировић).

forehead. Pretty agitated Mrs. Favra was yelling and cursing Kapitanović. I asked her to bring me some vinegar, eau de cologne or ether which he used for his butterflies (Dr. Reiss was an eminent zoologist). I insisted that someone go and fetch a doctor.

While I gave the sick man to inhale ether from time to time, the lieutenant was moving his arms and legs with Jova's help.

Suddenly his look became soft and then it became glassy and moist. The lines of his face started to relax. I thought he was doing better and felt delighted about it; he was dead.

Jovo was the first one to realize that. He put his hand on his heart which was no longer beating, he felt his pulse and he gave me a sign that it was over. I took a small mirror and put it in front of his mouth ... nothing. Jovo ran to find a candle and put it above the head of the deceased. Mrs. Favra returned with the doctor and fell into terrible despair right away. Mr. Favra arrived a little bit later with his motor boat across the Sava.

Lying motionless on the sofa where Mr. Reiss died, he observed his master without a word, painfully moaning from time to time. His pain was touching.

The police did not hesitate a moment and they were everywhere before long. The King sent a telegram in which he expressed his intention to bear all the expenses of the funeral.

The funeral was exceptionally solemn. The body displayed in front of the crowd reminded of the scene of the first pilgrimage. Entire Belgrade marched past kissing the coffin with a small glass window through which it was possible to see the face of the deceased, after his heart was taken out in order to be carried away to the peak of Kajmakcalan, according to the dead man's wish.

The poor people in rags, the soldiers in ceremonial and elegant uniforms marched past one after another, kissing the edge of the coffin three times. One officer, in plain clothes undoubtedly, was standing for a very long time beside the body, holding his hands clasped as if taking an oath.

I finished Mr. Reiss's portrait using a mask and a photograph.

(Excerpts from the book: *Marcel Amiguet: Seul vers l'Asie. Quatre ans en camion automobile*, Lausanne, Impr. centrale; Paris et Neuchâtel, éditions Victor Attinger, 1934, pp. 33-39; translated from Serbian to English by Dragoslava Mićović)

5. Марко Брежанин: Биста Арчибалда Рајса, 1929.

5. Marko Brežanin: The bust of Archibald Reiss, 1929

А утор бисте Арчибалда Рајса је вајар Марко Брежанин (1885-1956), истакнути портретиста, који је према писању Саве М. Ђорђевића, направио посмртну маску Рајсовог лица од гипса, која му је касније послужила за израду његове бисте (1929) и споменика на Топчидеру (1931).

6. Портрет Арчибалда Рајса са лулом, 1929.

6. The portrait of Archibald Reiss with a pipe, 1929

Т he author of the bust of Archibald Reiss is sculptor Marko Brežanin (1885-1956), a renowned portrait artist. According to Sava M. Đorđević, he made a death mask of Reiss's face of plaster, which later served him for making Reiss's bust (1929) and monument at Topčider (1931).

Belgrade le 1 juin 1928

R.A.REISS.

Ecoutez Serbes!

J'étais avec vous lorsque vous étiez dans la misère. J'ai partagé vos souffrances et, pour pouvoir le faire, j'ai sacrifié une vie brillante et une carrière très belle et encore pleine de promesses d'avenir. Je vous ai pris en affection parce que j'ai vu à l'oeuvre vos hommes du peuple dans les combats et dans les moments critiques où l'on reconnaît le véritable caractère d'une Nation. Je vous ai pris aussi en affection en raison et à mesure des sacrifices que j'ai faits pour vous car on ne s'attache réellement aux gens et aux choses que si cet attachement vous coûte des sacrifices.

Mais j'ai vu aussi vos défauts, défauts qui se sont terriblement accentués après la guerre. Quelques uns de vos défauts, si vous n'y remédiez pas, seront mortels pour votre Nation. Je ne serais pas votre ami si je ne vous criais pas " casse-cou " et si, à côté de vos qualités, qui sont réelles et belles, je ne vous montrais pas, comme dans un miroir, vos mauvais côtés. Je ne vous cacherais rien d'essentiel de ce que j'ai vu, car le vrai ami n'est pas

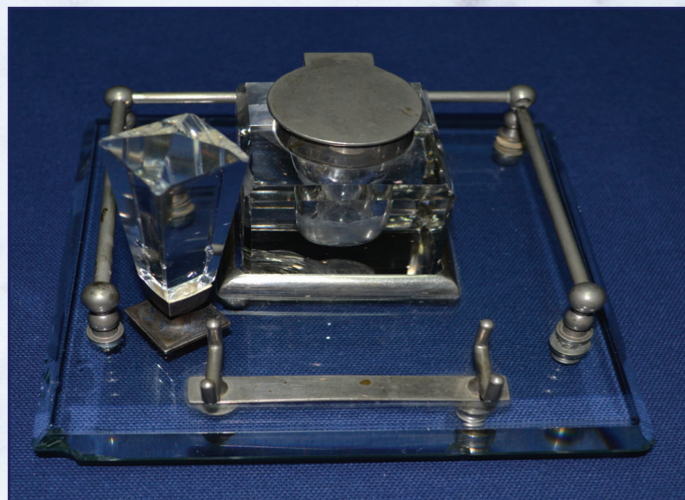
7. R.A. Reiss: *Ecoutez Serbes!* (Belgrade, le 1 juin 1928) – оригиналан рукопис славног политичког тестамента Чујте Срби, који је Рајс откуцао на писаћој машини, Београд, 1. јун 1928.

7. R.A. Reiss: *Ecoutez Serbes!* (Belgrade, le 1 juin 1928) – original manuscript of the famous political testament, Listen, Serbs!, typed on a typewriter by Reiss, Belgrade, 1st June 1928

8. Рајсова писаћа машина Royal

8. Reiss's typewriter Royal

10. Рајсова мастионица, израђена од стакла и сребра

10. Reiss's inkwell, made of glass and silver

9. Сребрна чаша са угравираним Рајсовим монограмом и посветом студентата из 1899. године (сребро 800, Немачка). Текст посвете: A leur cher Professeur Dr A. Reiss, Ses Elèves Devoues, 8.VII 1899).

9. Silver cup with engraved Reiss's monogram and inscription from his students, 1899 (silver 800, Germany). The text of the inscription: A leur cher Professeur Dr A. Reiss, Ses Elèves Devoues, 8.VII 1899

11. Порцеланска ваза са ликом Арчибалда Рајса

11. Porcelain vase with Reiss's portrait

12. Рајсов ручни сат. На полеђини сата угравиран је следећи текст: Amsterdam 19 et 22.11.1912; St-Petersburg MAI-JUIN 1912; Sao Paulo VII.VIII.IX 1913; Paris 24 Mars 1915; Londres 1 Avril 1915; Lyon 9 Janvier 1916; Rio de Janeiro VIII IX 1913; Vienne 11.12.14 et 15. oct. 1912; Leiden 21 et 23. II 1912.

12. Reiss's wristwatch. On the back engraved: Amsterdam 19 et 22.11.1912; St-Petersburg MAI-JUIN 1912; Sao Paulo VII.VIII.IX 1913; Paris 24 Mars 1915; Londres 1 Avril 1915; Lyon 9 Janvier 1916; Rio de Janeiro VIII IX 1913; Vienne 11.12.14 et 15. oct. 1912; Leiden 21 et 23. II 1912

13. Рајсова лула и муштика са уgravираном посветом из октобра 1918.
На муштики је уgravиран следећи текст посвете:
„За донешену слободу, Одбор трговачких Госпођа, Београд, окто(м)бра 1918.“

13. Reiss's pipe and cigarette holder with an engraved inscription, October 1918.
The following text is engraved on the cigarette holder: За донешену слободу,
Одбор Београд трговачких Госпођа, окто(м)бра 1918.

14. Владимир Бецић: Српски војник, 1915.

14. Vladimir Becić: Serbian soldier, 1915

15. Стона лампа израђена од чауре из Првог светског рата са посветом и потписима из 1915 – Рајсов поклон са опроштајне вечере у Крагујевцу (на лампи је угравиран натпис: Diner d'adieu offert au Dr R.A. Reiss, Quartier Général Kragujevat, le 16/3 SEPTEMBRE 1915 – Опроштајна вечера у част др Р.А. Рајса, Генерална команда Крагујевац, 16/3 септембар 1915).

15. Table lamp made of an artillery shell from the World War I, with engraved inscription and signatures, 1915 – a gift Reiss got on the farewell dinner in Kragujevac (engraved: Diner d'adieu offert au Dr R.A. Reiss, Quartier General Kragujevat, le 16/3 Septembre 1915 – Farewell dinner in honour of R.A. Reiss, Général Command Kragujevac, 16/3 September 1915).

Сликлар Владимир Бецић (1886-1954) завршио је Уметничку академију у Минхену. Након боравка у Паризу, 1913. године постао је учитељ цртања у Београду, а затим у Битољу. За време Првог светског рата боравио је на Крфу и солунском фронту, сликајући српске војнике и рањенике. Као дописник и ратни сликар у периоду 1915-1918. радио је за париски *L'Illustration*. Од 1924. године био је предавач, а потом и професор на Академији ликовних уметности у Загребу. Са Љубом Бабићем и Јеролимом Мишеом основао је 1929. сликарску *Групу тројице*.

Painter Vladimir Becić (1886-1954) graduated from the Art Academy in Munich. Following his stay in Paris, in 1913 he became a drawing teacher in Belgrade, and later in Bitola. During the First World War, while in the Serbian army, he stayed on the island of Corfu and Thessaloniki front, painting Serbian soldiers and wounded. As a correspondent and a war painter, he worked for Parisian magazine *L'Illustration* from 1915 to 1918. In 1924 he became lecturer and later professor at the Academy of Fine Arts in Zagreb. With Ljuba Babić and Jerolim Miše, he founded the *Group of Three* in 1929.

*Штап са угравираним иницијалима
Арчибалда Рајса (деталј)*

Walking stick, with Reiss's initials engraved

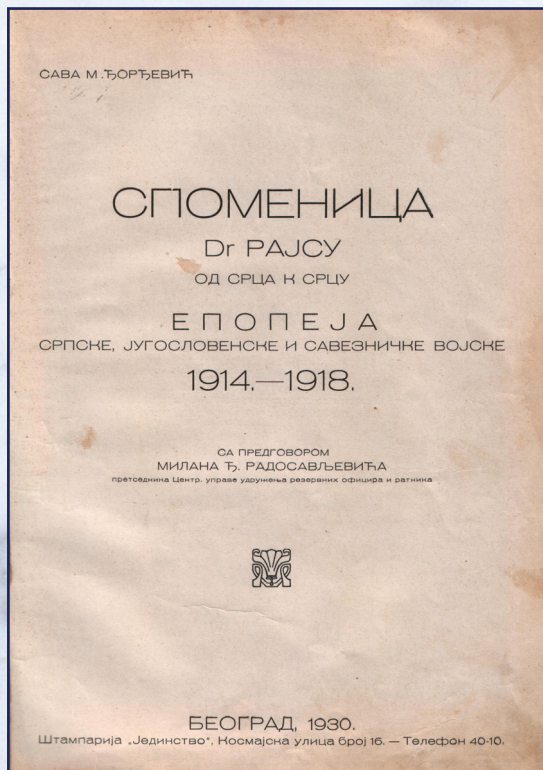
16. Штапови Арчибалда Рајса (први на слици: Рајсов штап са сребрним чаурама други на слици: Штап са угравираним иницијалима Арчибалда Рајса)

16. Archibald Reiss's walking sticks (on the left: walking stick with silver shells, on the right: walking stick with his initials engraved)

17. Минијатуре ордења израђене почетком седамдесетих година XX века по поруџбини Рајсових наследника

17. Miniature decorations made in early 1970s by order of Reiss's successors

18. Сава М. Ђорђевић:
Споменица Dr Рајсу, Београд, 1930.

18. Sava M. Đorđević:
Commemorative Book to Reiss, Belgrade, 1930

20. Рајсов округли сто са столицама из виле Добро поље у Београду.

20. Reiss's round table with chairs, from villa Dobro Polje in Belgrade

19. Рајсова уљана лампа и шиваћа машина Singer

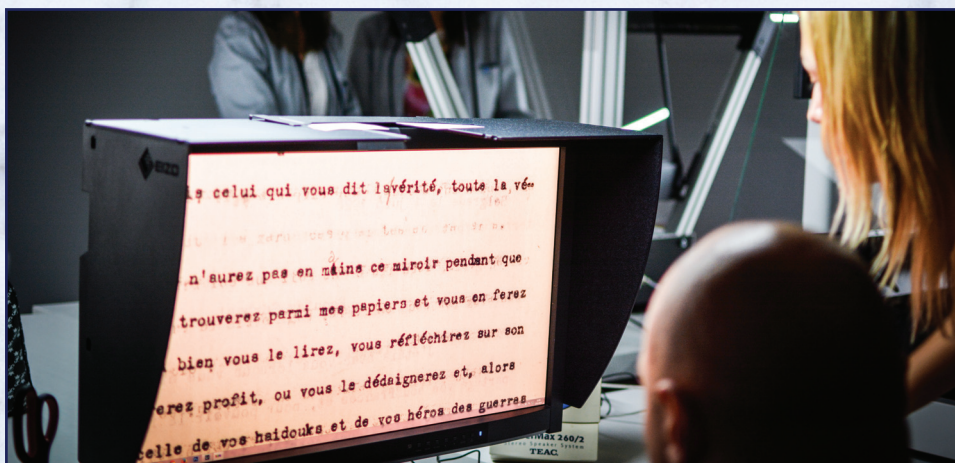
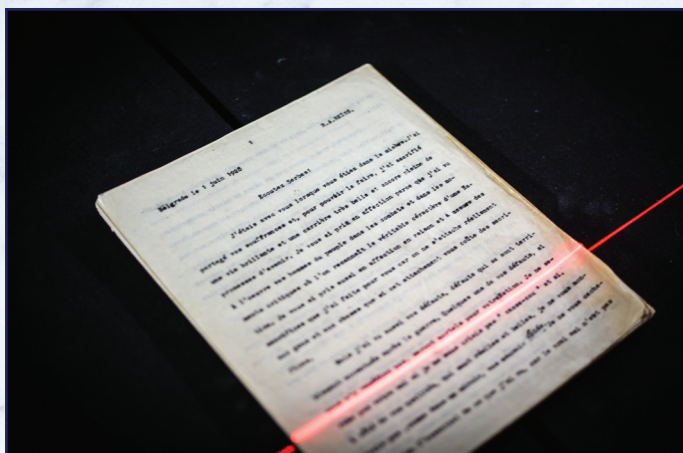
19. Reiss's oil lamp and a sewing machine Singer

Дигитализација Рајсовог рукописа *Чујте Срби!*

Са жељом да домаћој и светској јавности учини доступним оригиналан рукопис славног политичког тестаментa *Чујте Срби*, Београд, 1. јун 1928 (*Ecoutez Serbes! Belgrade, le 1 juin 1928*), Криминалистичко-полицијска академија, као институција која продужава

Digitization of Reiss's Manuscript *Listen, Serbs!*

With the desire to make available to domestic and international public the original manuscript of the famous political testament, *Listen, Serbs!* Belgrade, June 1, 1928 (*Ecoutez Serbes! Belgrade, le 1 juin 1928*), the Academy of Criminalistic and Police Studies, as an institution

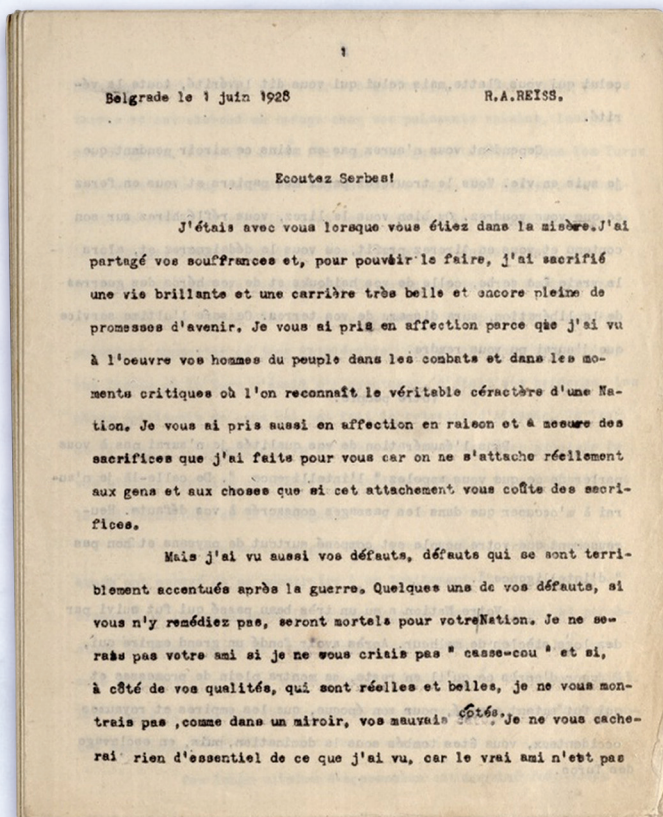

Дигитализација Рајсовог рукописа
Чујте Срби! у лабораторији
за скенирање ЈКП Информатика □
– Сектора за дигитализацију
у Новом Саду

Digitization of Reiss's manuscript *Listen, Serbs!* in the scan laboratory of the PUC Informatika – Sector for Digitization in Novi Sad

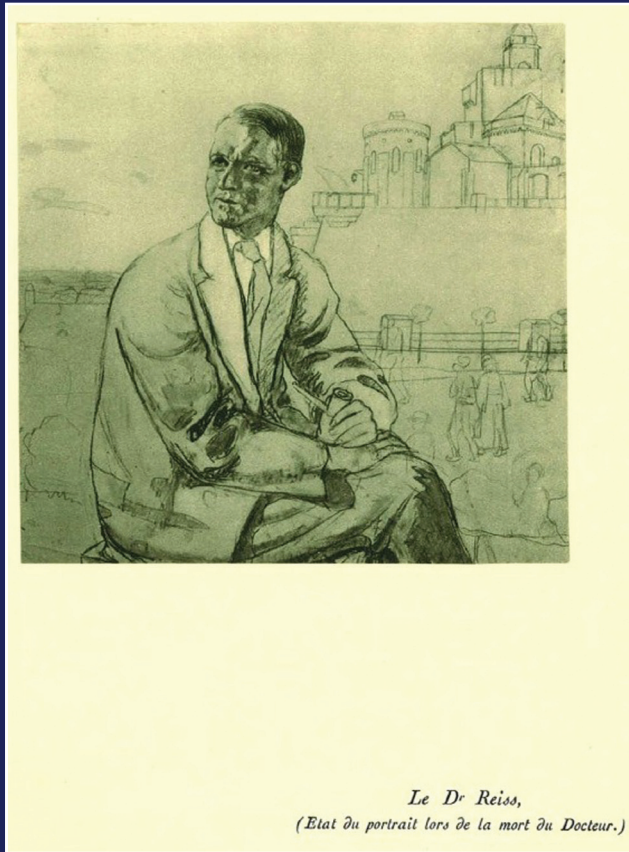
традицију Рајсових идеја, у сарадњи са лабораторијом за скенирање ЈКП Информатика – Сектором за дигитализацију у Новом Саду, 25. јуна 2014. године дигитализовала је овај рукопис који је Рајс откуцао на писаћој машини. Уз помоћ технолошки најсавременијих скенера високе оптичке резолуције и напредних програма графичке обраде, добијен је веродостојан дигитални отисак високог квалитета. Тиме је не само осигурана безбедна будућност Рајсовог рукописа, већ је и широј јавности омогућен неограничен увид у овај документ. Посебно је значајна могућност да се и будући нараштаји упознају са поукама садржаним у овом рукопису од непроцењиве вредности за српски народ.

that continues the tradition of Reiss's ideas, in cooperation with the scan laboratory PUC Informatika – Sector for Digitization in Novi Sad, on 25 June 2014 digitized this manuscript that Reiss typed on a typewriter. By using top of the art scanners of high optical resolution and advanced graphics processing programmes, a high quality digital print was obtained. This has not only provided a safe future for the Reiss's manuscript, but has also ensured unlimited access of general public to the document. Especially important is the opportunity for future generations to learn from the lessons contained in this manuscript invaluable for the Serbian people.

Опис ентеријера Рајсове виле у Добром пољу
из Споменнице Саве М. Ђорђевића

Description of the interior of Reiss's villa Dobro Polje,
from Commemorative Book to Reiss by Sava M. Đorđević

Стање портрета на дан Рајсове смрти, 8. августа 1929¹

The state of Reiss's portrait on the day
of his death, on August 8, 1929.¹

¹ Страница преузета из књиге: Marcel Amiguet. *Seul vers l'Asie. Quatre ans en camion automobile*, Lausanne (Suisse), Impr. centrale ; Paris et Neuchâtel, éditions Victor Attinger, 1934, стр. 37.

Тешко је описати унутрашње уређење Рајсове виле. Тешко је побројати све оно што се у њој налази, јер то беше пре етнографски музеј, а не дом за становање. Све просторије његове скромне кућице препуне су стварчицама из народа, наших села. Ја хвалим лепо уређење београдског Етнографског музеја, који сам много пути са великим интересовањем посматрао, знам и загребачки и чувени сарајевски, али исто толико хвалим и дивим се уређењу, тако уметничком и са ретким укусом реткостима и оригиналностима у дому Рајсовом, који није ништа друго, до једна не мала минијатура, каквог великог музеја ове врсте. Све оно, што наш сељак, особито српски, са којим је провео највише времена, у својим домовима за кућну потребу има, све Рајс, често у више примерака: разних величина и облика окачене по зидовима, етажерима и свуда у своме скромном дому има. Добија се импресија како по спољнем изгледу тако и по унутрашњем уређењу, да је то пре кућица једног нашег имућнијег сељака и домаћина, а најмање Рајсова — ма да лични намештај постељни и сав остали, одаје господство и културу. Ту има: опанака, сељачких чарапа у разним везовима и националним шарамма, дрвених и земљаних, у разним величинама, облицима и шарамма, карата за вино, без које наш сељак ни свадбу ни славу не прославља, ни на црквени вашар, или ма где не иде; верига, бакрачића, кудеља и т. д. различито и старије и новије; наше старо ватрено оружје, ножеви, чутурице, реденици, маса једна испуњених, великих и малих птица, успомена на његов лов и много друго. Нарочито је вредно видети личну збирку разноврсних лептирова и др. инсеката стручно класифицираних и поређаних у нарочитим великим кутијама, које као фијоке пуне један велики и леп орман. Као што је познато Рајс је по науци и природњак.

¹ Page 37 from the book: Marcel Amiguet. *Seul vers l'Asie. Quatre ans en camion automobile*, Lausanne (Suisse), Impr. centrale; Paris et Neuchâtel, éditions Victor Attinger, 1934.

Фотографија на корици: Jacques Matheyer: *Rodolphe Archibald Reiss pionnier de la criminalistique : les années lausannoises et la fondation de l'Institut de police scientifique et de criminology.* – Lausanne : Payot, 2000, str. 41.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

СИМОВИЋ, Дарко, 1975-

Рајсова соба : колекција предмета из личне заоставштине : каталог изложбе / [аутори Дарко Симовић, Рената Самарџић, Ивана Крстић-Мистрицеловић ; превод на енглески Јелена Панџа] = The Archibald Reiss Memorial Room : collection of Personal Items : the exhibition catalogue / [authors Darko Simović, Renata Samardžić, Ivana Krstić-Mistrizdelović ; translation into English Jelena Pandžā]. - Београд : Криминалистичко-полицијска академија = Belgrade : Academy of Criminalistic and Police Studies, 2016 (Београд : Пекограф). - 34 стр. : илустр. ; 22 x 23 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Текст штампан двостубачно. – Тираж 500. - Библиографија: стр. 16.

ISBN 978-86-7020-350-1 (брош.)

1. Самарџић, Рената, 1963- [аутор] 2. Крстић-Мистрицеловић, Ивана, 1975- [аутор]

а) Рајс, Родолф Арчибалд (1875-1929) - Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 223754764